

Der grosse Däne.

Når man hævder, at *Søren Kierkegaard* er aktuel, bør man forklare, hvad man mener hermed. Det forholder sig jo ikke sådan, at pressen, fjernsyn eller radio beskæftiger sig med ham; de fleste journalister, der ellers er yderst interesserede i, hvad der er aktuelt, kender ham kun af navn og har aldrig læst hans værker; de anser ham ikke for aktuel.

Man bør sondre mellem det dagsaktuelle og det *virkeligt* aktuelle. Flertallet er optaget af det *dagsaktuelle*, altså hvad der optager sindene i dag, men det interesserede ikke *Søren Kierkegaard* i synderlig grad. Han var udelukkende optaget af det *virkeligt* aktuelle, altså det, der er aktuelt *i kraft af sit eget indhold*, uafhængigt af, hvordan tiderne er, uafhængigt af, om det bliver genstand for almindelig opmærksomhed, uafhængig af alle strømninger, fordi det altid er og forbliver det afgørende spørgsmål for ethvert menneske.

Søren Kierkegaard ville i dag ikke interessere sig for fredsbevægelserne, Øst-Vest-forhandlinger, atom- og brintbombe, EF, fordi alt dette kun er dagsaktuelt. Det, der ville optage ham dag og nat, er spørgsmålet om det enkelte menneskes, først og fremmest hans eget, forhold til Gud. Det spørgsmål er altid aktuelt, uafhængigt af hvilket århundrede man lever i. Det er evighedsaktuelt. Det er nok derfor, fjernsynet og pressen ikke beskæftiger sig med det. Kortsynede mennesker er optagne med det *dagsaktuelle*, indtil ... ja, indtil »øjeblikket« indtræffer, da evigheden berører menneskets samvittighed og vækker ham ... da mister det *dagsaktuelle* sin betydning og det *virkeligt aktuelle* lægger sig over sjælen med sin evighedsvægt.

Den afgørende kategori for *Søren Kierkegaard* er ikke staten eller samfundet eller klassen, men »hin enkelte«. Det er ikke muligt at gengive disse to danske ord på noget fremmed sprog. Der ligger ikke blot i det, at hvert enkelt menneske er helt alene overfor Gud med sit ansvar, men også dette, at han, alene med Gud, er en undtagelse, der udskiller sig fra flertallet – en undtagelse, som hver enkelt individ imidlertid kan blive!

Når man fremhæver den enkelte, hans personlige ansvar, hans personlige afgørelse, hans personlige forhold til Gud, så bliver spørgsmålet om samfundets indretning og alle andre politiske problemer af helt underordnet betydning. Det evigt aktuelle står i skarp modsætning til det *dagsaktuelle*.

*

Dermed har jeg allerede antydnet, at *Søren Kierkegaard* ikke er nogen filosof i almindelig betydning, thi hans udgangspunkt er det evigt aktuelle, d.v.s. Gud. Han betegner sig selv som en opbyggelig forfatter og kræver, at man læser ham langsomt, helst højt, til personlig opbyggelse.

Tidens dagsaktuelle filosof var *Hegel*, der ikke ville anerkende nogen grænse for den menneskelige fornufts evne til at finde sandheden. Han fornægter, at der findes en virkelighed, som fornuften ikke ved egen hjælp kan finde.

Vor tids dagsaktuelle filosof er vel stadig *Karl Marx*, der ligesom *Hegel* fornægter den oversanselige virkelighed.

Disse filosoffer vender opmærksomheden bort fra »hin enkelte« og samler den om staten, om samfundets omformning, i marxistisk tænkning via klassekampen til det klasseløse samfund, der da skal være »paradis« på jord!

Det er ikke svært at se, at der dermed banes vej for en forgudelse af staten og det jordiske, timelige liv, og at man samtidig afskriver troen på en oversanselig evig verden. Ikke blot det, man degraderer også mennesket til et arts væsen uden absolut ansvar – og dermed lægger man grunden til den relativisering af værdierne, som præger det moderne menneske, og som aldrig vil blive afhjulpel af det *dagsaktuelle*, men snarere yderligere befæstet.

Det *dagsaktuelle* berøver mennesket troen på evigheden og degraderer det til en blot timelig skabning. Dermed går mennesket sin åndelige undergang i møde.

*

Lad os da forbigå det *dagsaktuelle*, som aldrig kan hjælpe noget menneske tilbunds gående, og med *Søren Kierkegaard* betragte det *virkeligt aktuelle*. Lad os først betragte, *hvad et menneske er*. Dette aktuelle spørgsmål kan intet menneske nogensinde løbe fra uden at forkludre hele sin tilværelse. Allerede grækerne sagde jo: »Kend dig selv!«

Hvordan skal vi få svaret på dette højaktuelle spørgsmål? Kan vi selv finde frem til svaret? *Kierkegaard* læste alt, hvad der var værd at læse om den menneskelige eksistens. Den græske filosofi, især *Sokrates*, betog ham og lærte ham, hvor langt – eller hvor kort det er muligt at komme indenfor hedenskabet. De store digtere, især *Shakespeare*, berigede ham ved deres psykologiske karaktertegninger af de forskellige mennesketyper, men gav heller intet svar. Han måtte ty til *Bibelen* for at få svar. Intet menneske ved af sig

selv, hvad et menneske er. Det må *åbenbares* ham, og åbenbaringen indeholdes i Guds ord.

Kierkegaard opstiller derudfra sin berømte sætning, at mennesket er en syntese af to helt forskellige kvaliteter, således at vort væsen består af to absolutte modsætninger; han kalder dem: *timelighed* og *uendelighed*, *det endelige* og *det uendelige*, eller: *nødvendighed* og *frihed* – *Bibelen* kalder det *støv* og *ånd* eller: *legeme* – *sjæl* og *ånd*.

*

Det *andet* evigt aktuelle spørgsmål, som følger umiddelbart efter det første, er dette: Når det er gået op for os, at et menneske er en syntese af to absolutte modsætninger, hvordan skal et menneske *da leve* for at være et *virkeligt* menneske?

Det må være klart, at det ene led i syntesen er vigtigere og mere afgørende end det andet led – det *evige* er væsentligere end det *timelige*, *ånden* er højere end *sjælle* – *legeme*.

Heraf følger, at skal de to led stå i det rette indbyrdes forhold, må det *evige*, må *ånden* være den ledende del.

Dermed får vi en antydning af et svar på det *andet virkeligt aktuelle* spørgsmål: hvordan skal et menneske leve for at virkeliggøre, hvad det vil sige at være et menneske? Han skal leve sådan, at han forbinder det *evige* og det *timelige*, *ånd* og *legeme*, *frihed* og *nødvendighed* på den rette måde!

*

Det fører os videre til det tredje evigt aktuelle spørgsmål: *Hvordan gør et menneske det?*

Søren Kierkegaard gør det klart, at de allerfleste slet ikke interesserer sig for dette spørgsmål. De giver det *timelige* den afgørende plads og skubber *evigheden* fra sig. De lever – for at anvende *Kierkegaard*'s udtryk – *æstetisk*. Det kan give sig de forskellige udtryk, og *Kierkegaard* har skildret dem alle, især i *Enten-Eller* og *Stadier på Livets Vej*. Der er *Don Juan* – der er *Johannes Forførelsen* – men der er også de, der anser sundhed, rigdom og anseelse for livets mål – eller de, der udvikler deres evner og talenter og anser det for livets hensigt, det være sig et kunstnerisk, matematisk, filosofisk, sprogligt eller merkantilt, industrielt talent, osv.

Alle skubber de *det evige* i baggrunden, men fuldstændigt tilintetgøre det kan ingen. Den *æstetiske* holdning er i virke-

ligheden *fortvivelse*, så sandt det afgørende led i den menneskelige syntese lider.

Jeg skal senere komme nærmere ind på, hvorledes forkyndelsen må være, for at den ikke skal synke ned til at være dagsaktuel, men virkelig aktuel; her kan jeg dog allerede sige, at den må bringe fortvivelsen frem i enhver, der lever æstetisk og tillægger det relativt ligegyldige absolut betydning.

Enhver, der lever for timeligheden på bekostning af evigheden, er nemlig fortvivlet eller syg til døden, også om han/hun ikke for tiden føler sig fortvivlet. Den lykkeligste unge nyforlovede, der ikke kender andet end glæde, er dog fortvivlet, thi timeligheden kan jo høre op hvert øjeblik – og når evigheden er fortrængt, hvad da? – da er glæden dybest set fortvivlet, thi den er skør.

Det *dagsaktuelle* er kun med til at holde evigheden på afstand, negligere, fortrænge, måske endda latterliggøre den. Det gælder f.eks. fredsbevægelserne. De ønsker fred på timelighedens, dvs. syndens betingelser. Fred uden omvendelse fra synd, skyld og skam! Fred her i tiden betyder alt – tanken på fred med Gud i tid og evighed er ganske underordnet. Fredsbevægelserne er dagsaktuelle, men har ikke blik for det virkelig aktuelle. De ønsker fred til at leve æstetisk og nyde livet. Det samme gælder i virkeligheden alle politiske ideologier og partier, være sig på venstre eller højre fløj. Deres mål er at skabe de bedst mulige betingelser for at nyde tilværelsen, m.a.o. for en æstetisk livsholdning. En af mine engelske venner gik så vidt, at han sagde: »En krig ville gøre England en mængde godt!« Jeg er tilbøjelig til at mene, at Søren Kirkegaard i dag ville sige det samme med henblik på Danmark, thi en krig gør ende på dette at nyde tilværelsen, som var det livets mening, og vækker evighedstanken eller kalder den frem.

*

Når fortvivelsen bryder frem hos en livsnyder, en mand eller kvinde, der ellers har været tilfreds med tilværelsen, da kan det ske, at det evige med sine fordringer viser sig for ham/hende. Det giver livet et nyt præg af alvor og ansvar først og fremmest derved, at mennesket bliver sig bevidst, at det har evighedsbetydning. Det vigtigste led i den menneskelige syntese begynder at gøre sig gældende. Kierkegaard kalder dette for det *etiske stadium*.

I hedenskabet er det repræsenteret ved en mand som *Sokrates*, der i sit eget indre mente at eje muligheden for at kende, hvad grækerne kalder *de evige ideer*, med andre ord: *sandheden*. Sokrates havde kun

ironi til overs for dem, der i den ydre verden søgte livets mål. Og han gik som bekendt så vidt, at han med sindsro tømte giftbægret, fordi han i sit indre følte sig bundet til at være tro mod sin overbevisning om de virkelige og evige ideer.

Men hvad er den etiske fordring? Det burde naturligvis være Guds lov, således som den er givet os i *bjergprædikenen*. Men de fleste etikere nøjes med noget mindre og holder sig til samfundets love og en god borgerlig moral. For mange etikere er *ægteskabet* det ædleste udtryk for og også den fineste prøve på etiken. I ægteskabet er der tale om en kærlighed og en troskab, »indtil døden skiller jer ad« – noget, ingen æstetiker vil gå ind under – det kunne jo berøve ham hans »frihed« og tage livsglæden, nydelsen, fra ham!! Men etikeren tager med glæde denne forpligtelse på sig, thi han kender noget til de absolutte fordringer!

Ingen har efter min mening skrevet mere vidunderligt om ægteskabet end Søren Kierkegaard. I anden del af *Enten-Eller* skriver assessor *Vilhelm*, etikeren, til *sin unge ven om Ægteskabets æstetiske gyldighed* og i *Stadier på Livets Vej* første bind har vi samme assessors afhandling *Adskilligt om Ægteskabet mod Indsigelser*.

Etikeren har sig selv som centrum og mener, at han kan realisere de absolutte fordringer her i tiden. Hvis fordringerne er skruet ned til det overkommelige, lader det sig også gøre, men Søren Kierkegaard fremhæver tillige, at der findes helte, der også har realiseret det overordentlige, f.eks. Sokrates.

Her er det naturligvis forkyndelsens opgave ikke at relativere Guds bud. *Bjergprædikenen* er evighedens fordring. Den er Guds fordring: »Vær da fuldkomne, som jeres himmelske Fader er fuldkommen!«

Da bryder det sammen for etikeren. Han oplever, at han ikke kan virkeliggøre den ufravigelige fordring her i tiden. Han kan ikke ved egen kraft blive det menneske, han bør være for Gud. Da oplever han den fortvivelse, der enten fører til resignation (»vi er jo kun mennesker!«) eller driver ham frem imod Kristus, med andre ord enten en bedrøvelse til død eller til liv. Nu er han ikke længer selv centrum og slet ikke et etisk kraftcenter – nu er Gud blevet centrum.

*

Det er, hvad Kierkegaard kalder det *religiøse stadium*. Også her gælder det om, at vi ikke lader os styre af, hvad vi selv mener, det er at være en kristen.

Der findes nemlig i kristenheden man-

ge, der beundrer Kristus og ligesom danner ham i deres eget billede. Jeg er ængstelig for, at *Thorvaldsens* blide Kristusskikkelse kan føre folk bort fra den virkelige Herre! Kommer man ikke længere end til sin egen opfattelse af ham, bliver man stikkende i troen på, at ens egen godhed dog også har haft sin betydning og kommer ikke ud af en vis selvretfærdighed.

Søren Kierkegaard lader Kristus være den, han er, *Forsoneren, Frelseren, Herren*, og han lader *hans ord stå ved deres fulde pålydende*. Skal et menneske, denne enestående syntese af timelighed og uendelighed, blive, hvad det bør være for Gud, kan det udelukkende ske derved, at det lærer Kristus at kende – d.v.s. lærer ham at kende, som han virkelig er.

Hvordan sker det? Det er atter et af de virkelig aktuelle, men ikke dagsaktuelle spørgsmål.

Det er her, Kierkegaard kommer med en anden af sine berømte, misforståede sætninger: *Subjektiviteten er sandheden*.

Det betyder ikke, at den »sandhed«, ethvert menneske selv finder, er sandheden.

Nej, sandheden er *en person* (»Jeg er sandheden,« siger vor Herre Jesus Kristus), og denne person er tillige *vejen* (»Jeg er vejen og sandheden og livet«) – denne sandhed »lærer« man kun ved at *hengive sig til ham og følge hans vej!* Du lærer den kun i samme grad, den forvandler og præger dig, d.v.s. genføder og helliger dig!

På afstand af Kristus kan man uden sjælekvaler bilde sig ind, at man tror på ham – men kommer man ham nær, eller rettere: træder han os nær ind på livet, da bryder det sammen for os, thi i hans nærhed afsløres vi totalt – vor synd står os for øje nat og dag og bliver en ulidelig byrde – hans nåde bliver da ingen selvfølge, men det mest vidunderlige af alt – og vi giver os helt i hans vold med det ene for øje: at få lov til altid at følge ham.

*

Nu er et menneske blevet det, han bør være for Gud. Hvad er da et genoprettet og forløst menneskes opgave? Svaret er ganske enkelt: *efterfølgelse*.

Dette er et af Kierkegaards hovedansligger. Den kristendom, der ikke består i efterfølgelse, er et bedrag.

Da biskop *Mynster* døde, holdt professor *Martensen* begravelsestalen og omtalte Mynster som et »*sandhedsvidne* i den lange række af vidner, vi har fra apostlenes dage.«

Det fik Søren Kierkegaard til at samle sin sidste kraft i det forfærdelige angreb, han rettede mod den danske folkekirke i

det sidste år af sit korte liv (han blev kun 43 år).

»Var biskop Mynster et sandhedsvidne? Er det sandheden?« skrev han og understregede, at et vidne er et menneske, der offer sig for Kristi skyld, men biskop Mynsters liv havde været alt andet end et offer. Han var stor i at *deklamere* kristendom, men at deklamere sandhederne er ikke ensbetydende med at kende dem og vidne om dem!

I sin dagbog skrev han også: »Nu er Mynster død. Det kunne skjules, så længe han levede; nu kan det ikke skjules længere!«

Uden efterfølgelse kun *foredrag*, men ikke *forkyndelse* og slet intet *vidnesbyrd*!

»Efterfølgelsen – hvor er den blevet af i kristenheden?« spørger Kierkegaard. Han peger på flere ting af skæbningsvanger betydning.

Først at kirken er blevet ven med verden. Når kristendommen og verden bliver venner, er kristendommen dermed afskaffet, siger han.

Dernæst at kirken har nedskrevet Guds bud og fordring til det overkommelige. Dermed er såvel loven som nåden sat ud af kraft. Skriften siger: »Kæmp for at komme igennem den snævre port!« Kierkegaard skriver et sted i sin journal: »Hvis vi antager, at vi som det højeste ideal kun har den borgerlige etik at rette os efter, så var i samme øjeblik al mening med nåden afskaffet. Derfor vil jeg anbringe den kristelige fordring om efterfølgelse i hele dens absolutthed, for at den kan trykke henimod nåden. Vel kan der efter den strenge forkyndelse af loven følge en demoralisation, nemlig når mennesket giver op og lader stå til. Men den farligste demoralisering er og bliver dog den, der kommer af den overfladiske forkyndelse af nåden, som om den (nåden) var en selvfølge!«

Var Søren Kierkegaard selv en efterfølger? Hertil svarer han nej. Han ejede en formue efter sin far og levede efter sin egen opfattelse for betrygget til at være en Jesu Kristi efterfølger. Det viste sig ganske vist ved hans død, at hele formuen var brugt, så der kun var så meget tilbage, at det kunne dække begravelsesomkostningerne.

Vi skal ikke besvare spørgsmålet, om han var en efterfølger eller ej. Gud er den eneste, der har ret til at afgøre den sag. Men vi har lov til at fremdrage nogle kendsgerninger:

Han realiserede ikke det almene (for at anvende et af hans egne udtryk): han lod sig udsondre fra det almene i evighedens personlige ansvar; dermed blev han en ener, en skydeskive for datidens hån og spot.

I denne ensomhed uden nogen ven at støtte sig til udkæmpede han sine åndelige kampe, der var så frygtelige, at de nær havde sprængt ham.

Og i denne tilstand af udsondrethed, ensomhed og kaldsbevidsthed arbejdede han som ingen anden. I løbet af ufattelig kort tid udgav han værker af et sådant åndsindhold og væld, at det med rette er sagt, at noget tilsvarende aldrig før eller siden er set indenfor verdenslitteraturen. Han blev født den 5. maj 1813 i København.

Den 15. februar 1843 (inden han var fyldt 30 år) udkom *Enten-Eller* (ca. 900 meget tæt trykte sider).

16. maj samme år udkom »To opbyggelige Taler«.

16. oktober samme år udkom »Frygt og Bæven« (læs den!), »Gentagelsen« samt »Tre opbyggelige Taler«, altså 3 mesterværker på samme dag!

6. december samme år udgav han »Fire opbyggelige Taler«.

Den 5. marts 1844, altså 11 måneder efter udgivelsen af *Enten-Eller*, udkom »To opbyggelige Taler«.

8. juni samme år udkom »Tre opbyggelige Taler«.

13. juni (5 dage senere) »Philosophiske Smuler eller en Smule Philosophi« (et absolut hovedværk).

17. juni (4 dage senere) »Begrebet Angst« (hans sværeste bog af et ufatteligt indhold).

31. august: »Fire opbyggelige Taler«.

Den 29. april 1845: »Tre Taler ved tænkte Lejligheder«.

30. april (dagen efter): »Stadier på Livets Vej«.

Den 27. februar 1846 (ca. 3 år efter *Enten-Eller*): »Afsluttende uvidenskabeligt Efterskrift til de filosofiske Smuler«. Med dette kæmpeskrift i 2 bind på tilsammen 550 tættrykte sider havde han tænkt sig at afslutte sit forfatterskab, men det blev som bekendt ikke tilfældet.

Jeg skal ikke fortsætte med at opremse hans skrifter. Jeg har sagt tilstrækkeligt til at vise, at ingen nogensinde har præsteret noget tilsvarende i så svimlende kort en tid. Men selv var han ikke imponeret af det. »Gud har lagt beslag på mig,« sagde han, »jeg gør det altsammen for ham; han siger til mig, at jeg skal holde ordentligt på pennen og skrive pænt, thi det er jo for ham, jeg skriver!«

Og så døde han, slidt op 43 år gammel. Hans dødsleje var strålende. *Henriette Lund* siger, at hun blev aldeles overvældet af det lysskær, som strålede ud fra hans ansigt, og den 15-årige *Troels Lund* fik et blik, som han aldrig senere kunne glemme. »Det strålede af en ophøjet, forklaret, salig glans, og jeg syntes, det oply-

ste hele rummet. Alting var samlet i hans øjnes lys: inderlig kærlighed, saligt opløst vemod, gennemskuende klarhed og et mildt, humørfyldt smil,« skrev han senere.

Gennem sin ven Emil Boesen sendte han verden sin sidste hilsen: »Sig dem, at jeg har elsket den meget, og at mit liv har været en stor og for alle uforståelig lidelse.«

Han havde bestemt, hvad der skulle stå på hans gravsten:

»Det er en liden tid, så har jeg vundet; så er den ganske strid med eet forsvundet. Så kan jeg hvile mig i rosensale og uafladelig hos Gud i Himmerig med Jesus tale!«

Og så døde han den 11. november 1855 – »historisk døde han af en dødelig sygdom, men ellers af længsel efter evigheden, hvor han ikke skal bestille andet end uafbrudt at takke Gud«. Sådant beskrev han forud sin egen bortgang. Var han en efterfølger? Gud ved det. Vi ved, at han kan hjælpe os til at blive det.

*

Kierkegaard vil næppe nogensinde blive dagsaktuel og aldrig populær, men han er altid virkeligt aktuel, fordi han kun beskæftiger sig med, hvad det vil sige at »blive sig selv for Gud«, som han udtrykker det.

I

Lad os først betragte hans aktualitet for *teologien* i dag.

Det har altid været den videnskabelige teologis fristelse at læne sig op til den herskende filosofiske skole. På Kierkegaards tid var teologien – i hvert fald i Danmark – stærkt påvirket af *Hegel*; i dag er den visse steder påvirket af *eksistentialisme*, andre steder af *Marx*.

Kierkegaard vender sig med yderste skarphed mod denne tendens – det er, som teologien sidder som en sminket skøge og vinker ud af vinduet til filosofien nede på gaden – sådan omtrent udtrykker han sig.

Særlig skarp er han overfor ethvert teologisk forsøg på at beskrive læren om Gud som et afsluttet hele.

Gud kan aldrig beskrives systematisk, aldrig gøres til genstand for betragtning eller objektiv beskrivelse. Han er en for-tærende ild. Den menneskelige tanke er ude af stand til at fatte ham. Hans navn er og bliver: »Jeg er den, jeg er« – men ingen ved, hvordan navnet skal udtales.

At spænde ham for vognen af et eller

andet dagsaktuelt foretagende som f.eks. marxismen eller fredsbevægelsen vil i følge Kierkegaard ikke blot være latterligt, men Guds-bespotteligt.

Gud har åbenbaret sig i mennesket Jesus af Nazaret, men denne åbenbaring er for tanken dårskab og for al selvgodhed en forargelse. Kierkegaard anvender udtrykket »paradoks« om dette, at Gud, der er uden begyndelse og uden ende, bliver et bestemt konkret menneske af kød og blod her på jorden. At Gud har *åbenbaret* sig i Jesus af Nazaret betyder altså ikke, at han er blevet *begribelig*. Jesus Kristus er og forbliver *Guds hemmelighed*, som Paulus siger; kød og blod kan aldrig ved egen evne lære ham at kende.

Teologiens fare – eller rettere: teologernes fare er mangelen på frygt og bæven – ukendskab til angst, fordi man lever betrygget og kun beskæftiger sig med troens mænd som et emne for analyse eller som udgangspunkt for en prædiken. Eet er at prædike om Abraham, noget andet er at vandre som han på vej til Morija bjerg. Et er at prædike om resultatet, fordi man kender det, nemlig at han fik Isak igen – et andet er at gå med Isak ved hånden, lægge ham på alteret og løfte kniven – *før* man kender resultatet – og »kun« har troen på, at Gud er mægtig til at oprejse ham fra de døde.

Teologiens fare er at gøre Gud og hans gerninger interessante for tanken. Gud er imidlertid alt andet end interessant, han er forfærdelig, thi han er hellig.

Det interessante ved teologien er bl.a., at den kan skabe mægtige tankebygninger og gigantiske systemer. Kierkegaard understreger, at åbenbaringen aldrig kan »absorberes af den almindelige bevidsthed«, den *forbliver* åbenbaring, forvandles aldrig til en selvfølge og kan derfor ikke indpasses i nogen tankebygning eller noget system.

Betragter vi atter Abraham, hvem kan da forstå ham? Ingen! Men når ingen kan forstå ham, hvilken systematisk teologisk skole kan da tage ham til indtægt?

Etisk var hans handling mord. Han vil tage livet af sin søn.

Religiøs var det *hedenskab* og *fanatisme*.

Hvordan kan hans handling da berømmes til alle tider som et Gud-velbehageligt offer? Hvordan kan en gerning, der udefra må bedømmes som mord eller fanatisme, dog være et offer i hellighed?

Fordi *Gud havde sagt til Abraham*: »Tag din søn Isak, din eneste, ham, du elsker, og drag til Morija land og bring ham der som brændoffer på et af bjergene, som jeg vil vise dig!«

Fordi Gud havde sagt det! Men hvem havde hørt det? Ingen uden Abraham!

Sara havde ikke hørt det!

Og Abraham kunne ikke fortælle nogen, hvad Gud havde sagt ham, thi ingen ville tro ham. Sara ville have skreget: »Det kan Gud ikke have sagt, for han har sagt, at en fader skal elske sin søn og gøre alt for ham. Du har misforstået Gud! Gør det ikke! Det vil være en forbrydelse mod Gud, mod Isak, mod mig!«

Nej, Abraham var helt alene med Gud og med, hvad Gud havde sagt til ham. Det betød, at han også var alene med sin angst – sin frygt og bæven – med muligheden for at forarges på Gud – med muligheden af at have misforstået ham!

Det kan ikke systematiseres. Det kan knap nok beskrives, thi ingen uden den, der har stået i troens strid som Abraham, ved, hvad det drejer sig om.

Og interessant er det ikke! Snarere forfærdeligt – og ydmygende!

Troen er, som Kierkegaard siger, det højeste af alt – og længere end til troen kan ingen komme. Det viser Abraham tydeligt. Så langt kan hverken Hegel eller Marx eller eksistentialisterne eller fredsforløbere komme – derfor udretter ingen af dem noget af betydning og er i Kierkegaards øjne ganske uaktuelle.

Troen er det højeste af alt – så høj, så stærk, så dyb og mægtig, at den kan foretage, hvad Kierkegaard kalder en *teleologisk* (dvs. formålsbestemt) *suspension* (ophævelse) *af det almene*, hvormed han mener, at troen ophæver den almindelige etik for det højere formål at gøre Guds vilje. Da Abraham stod tidligt op næste morgen og begyndte at gå med Isak til det bjerg, Gud ville vise ham, var det en vandring i tro; han suspenderede eller ophævede hensynet til *Sara*, og da han løftede kniven over *Isak*, suspenderede han hensynet til ham – og dog var det altså sammen rent, kærligt, uden ondskab, thi det skete i tro! Og han blev ikke til skamme!

Teologiens fare ligger i det beskrivende. Den kan beskrive troen, den kan beskrive Kristus og hans gerning – den kan måske endog forklare mangt og meget i tros-livet, og den kan definere, hvad læren går ud på – men med alt dette står den i fare for at lede mennesker ind i det bedrag, at når de kender den rette lære og selv kan beskrive den og også siger ja til den, da har de dermed også lært Herren personligt at kende. Det er langt fra sikkert. Det er ikke *læren om Kristus*, der frelser, siger Kierkegaard, men *Kristus!*

II

Dette fører mig videre til nogle bemærkninger om Kierkegaards betydning for *forkyndelsen* af evangeliet i dag.

Jeg har nævnt, at Kierkegaard beteg-

nede biskop Mynster som en, der var stor i deklamationen af evangeliet. Når den værdige prælat steg på prædikestolen, sænkede der sig en ærbødig tavshed over tilhørerne, der som regel bestod af det højere borgerskab og den kulturelle elite; i et smukt sprog og på en værdig måde udlagde hans højærværdighed dagens tekst, og alle var grebne af stundens højtid. Mynster beherskede en hel generation, sagde Kierkegaard om ham.

Var det så forkyndelse i Ånd og sandhed?

Nej, sagde Kierkegaard, som en skuespiller kan deklamere et skønt digt af en stor digter, deklamerede Mynster evangeliet. Men han var ikke selv noget vidne om, hvad han sagde. Der var alt for stor afstand mellem *ham*, han talte om, nemlig den korsfæstede og opstandne Herre, og *ham selv*, hans højærværdighed, biskoppen over Københavns Stift, Storkorsridder af Dannebrog. Der var også alt for stor afstand til det, han sagde, thi han talte om de små og foragtede og oversete, dem, der intet er, men som Herren har udvalgt, men som han (biskoppen) ikke selv var hjemme blandt.

Hvad var det, der fattedes Mynster? *Efterfølgelsen!* Uden efterfølgelse er man på afstand af Herren, og det er fatalt for forkynderen, forkyndelsen og forsamlingen. Thi det, der skal forkyndes, er ikke en sandhed som andre sandheder – den er ikke blot større, men den kommer fra en verden, hvor ingen kan trænge ind – den er *væsensforskellig* fra alle andre sandheder, som mennesket ved egen kraft eller genialitet kan afdække – den sandhed, der skal forkyndes, er en *åbenbaringssandhed*, og sandheden er en *person*, Guds Søn, Menneskesønnen, Ordet der blev kød.

Denne sandhed kan ifølge sit eget væsen kun forkyndes af efterfølgere. Der findes ingen, der mestrer den eller behersker den, så sandt ingen mestrer vor Herre Jesus Kristus. Men sandheden mestrer eller behersker, omformer og præger enhver, der bliver i dens nærhed, d.v.s. *følger Herren*. I dem er den Ånd og liv, og de er derfor hans vidner, som han selv sagde: »I skal være mine vidner!« *Hele jeres eksistens skal være en forkyndelse af mig!*

Hvor dette fattes, ophører forkyndelsen af Kristus, selvom den fortsætter i ord. Forkynderen bliver en foredragsholder, og det ændrer intet derpå, at han som Mynster bliver højtideligt bevæget, medens han taler, eller som en anden præst, som Søren Kierkegaard harcelerer over, »springer en alen på prædikestolen for at bevise, at det, han siger, er sandt«.

Den, der vil forkynde sandheden uden selv at følge Kristus efter, tager sandhe-

dens kraft og saft ud af den og gør den mere eller mindre acceptabel for det pæne menneske. Han forvansker den med andre ord. Efter Søren Kierkegaards opfattelse havde samtlige danske folkekirkepræster gjort det, og derfor var kristendommen ikke mere til stede i kristenheden. At skaffe plads for kristendommen midt i kristenheden var hans opgave – og er det måske fortsat.

Derfor skruede han fordringen op i hele Det nye Testaments absolutthed og ville ikke slå af. Loven og nåden er i en vis forstand to sider af samme sag. I samme grad vi svækker fordringen, kravet, budet, svækker vi nåden og gør den sentimental, sødladen og lækker!

Kierkegaard ønsker, at vore kategorier er klare, ellers anvender vi vore ord og de begreber, vore ord skulle give udtryk for, helt misvisende.

Jeg har ganske kort omtalt den *æstetiske* livsholdning; mennesket søger sit eget her i tiden, dets mål ligger ikke i det hinsides, men er dennesidet. Forkyndelsen er naturligvis helt forfejlet, hvis den direkte eller indirekte støtter det æstetiske menneske i dets æstetiske livssyn og levevis. Det kan ske på mange måder. Vi kan næsten være forvissede om, at hvis man efter en gudstjeneste, et bryllup, en begravelse siger: »Hvor var det dog en smuk højtid – hvor talte præsten dog stemningsfuldt!«, da har vi svigtet som forkyndere af sandheden og har underholdt forsamlingen efter dens æstetiske smag.

Det samme er tilfældet, hvis vi tjener fredsbevægelserne eller afrustningsbestrebelseerne med vort ord. Deres livsmål er jo, som fremhævet, helt dennesidigt. Man kan definere det således: »De ønsker fred for det kødelige menneske!« Det er en æstetisk kategori, som ingen Jesu Kristi efterfølger er sat til at tjene eller bestyrke. Han fornægter da korsets ord, og han tager forargelsens mulighed helt ud af sit budskab og tilpasser det det kødelige gudløse menneskes ønsker.

Det ord, der er betroet Jesu Kristi efterfølgere, har intet med politik at gøre. De, der forvandler Jesus til en revolutionær, forråder ham.

Det *æstetiske* menneske har nydelsen som sin tilværelses indhold. Ingen forkyndelse, ingen gudstjeneste bør være en nydelse, dertil er budskabet om Jesus Kristus for sandt og helligt. I mange skandinaviske kredse udgør det musikalske indslag nu hovedparten og den væsentlige del af møde- og gudstjenestevirksomheden – visse steder lægger man endog vægt på drama og ballet. Rent bortset fra, at det meste er uhyre smagløst, tarveligt og uroskabende (ikke mindst såkaldt kristen rock), så er det en afsløring af, at man

ikke kender kategorierne og derfor henvender sig til det æstetiske menneske, der søger nydelse eller oplevelse eller noget tredje dennesidigt, og inddrager hvad man forstår ved evangelium i en betjening af det æstetiske menneske. Her lurer forførelse, bedrag og selvbedrag lige uden for døren.

Heller ikke det *etiske* menneske, den gode og pæne borger, det retskafne menneske skal vi gennem forkyndelsen betjene på dets egne præmisser. Kierkegaard adværer kraftigt imod det, han kalder *beroligelsen*. Efter hans opfattelse var det på beroligelsens plan, biskop Mynster og den danske præstestand virkede. De kunne aldrig forurolige nogen retskaffen etikker, altså ikke vække ham, dertil var de selv på for lang en afstand af den Herre, de holdt foredrag om. Kierkegaard karakteriserer Mynster som en *virtuos*, lidet smigrende for en Herrens tjener med hundredvis af mennesker under sin prædikestol søndag efter søndag år ud og år ind. Hans liv udtrykte ikke det, han forkyndte; og som det pæne, retskafne menneske, han var, talte han til massevis af andre pæne, retskafne mennesker og beroligede dem, men kunne ikke vække dem. Hans forkyndelse var ikke i Kierkegaards øren andet end underholdning på et højt æstetisk og etisk plan, og til en sådan underholdning var han en uovertruffen virtuos.

Kierkegaard havde respekt for den gamle fine biskop, der havde været hans fars sjælesørger, og som var en helstøbt etisk personlighed, en høvding i datidens København, og han ventede hele tiden på, at Mynster skulle komme med den indrømmelse, at han ikke var en Jesu Kristi efterfølger – men indrømmelsen, tilståelsen, ydmygelsen kom aldrig. Det er svært, for ikke at sige umuligt for de helstøbte etikere at se, hvor kort de er kommet!

Det er derfor, vor Herres Jesu Kristi absolutthed skal forkyndes uafkortet, så hans fordring ikke afsvækkes i mindste måde: »Den, som vil bevare sit liv, mister det!« Thi hvad er det dybest set andet, den gode, retskafne borger vil med al sin pligtfølelse, end just at bevare sit liv?

Men heller ikke det *religiøse* menneske skal forkyndelsen betjene på dets egne præmisser, så dets ønsker uden videre tilgodeses. Kierkegaard sondrede som bekendt mellem religiøsitet A og religiøsitet B.

I religiøsitetens A har man Herren Jesus for øje, men sådan at han mere begejstrer end dømmer og forløser. Han er det strålende forbillede, som man indvier sig til og er begejstret for. Ubevidst er man dog selv fortsat centrum, og tilliden til, at man nu, da man er begejstret for Kristi

højhed, også kan følge ham og tjene hans sag, er til stede i uformindsket styrke.

Man er ikke opmærksom på, at han er et tegn til modsigelse; og man kender ikke noget til, at han undertiden handler sådan (eller undlader at handle!), at man fristes til at forarges på ham. I religiøsitetens A hersker ofte en lys optimisme, en frisk overbevisning om fremgang!

Religiøsitetens A er vidt udbredt i Skandinavien; bliver folk stående der, lærer de ikke Kristus at kende, som han er, og som han forkyndes af apostlene. Derfor skal forkyndelsen netop være forkyndelse, d.v.s. *bringe åbenbaring* af Herren selv. »Ham forkynder vi,« sagde Paulus. Og hvordan gjorde han det? Jo: »Vi bærer os ikke ad som så mange andre, som søger vinding ved Guds ord, men ud af et rent sind, ja, *ud af Gud*, taler vi *i Kristus for Guds åsyn*« (2. Kor. 2,17). Her står han altså og modtager (ligesom Moses) levende ord fra Gud at give folket!

Hver gang det sker, konfronteres tilhørerne med *Herren selv* enten til anstød og forargelse eller til omvendelse og liv. Ingen forbliver uberørt. Evigheden træder da enhver nær her i tiden. Da bryder også religiøsitetens A sammen, og mennesket oplever sig selv, som han er i Guds lys. Det er blevet *dommens* og *afgørelsens* øjeblik. Dommedag er oprundet, før den er kommet!

Når Gud åbenbares i Ånd og sandhed gennem forkyndelsen, hvem kan da bestå? Da gyser enhver over sig selv. Da er det ikke muligt at tage overfladisk på nogen ting, især ikke på ens egen synd. »Alt hvad der ikke er af tro, det er synd« (Rom. 14,23) er nu ikke blot en dogmatisk sandhed, men en frygtelig sandhed om mig! Jeg ikke blot har *begået* synd, jeg *er* synd. Peter sagde: »Vig fra mig, Herre, thi jeg er en syndig mand!« Sådan er det, når Herren åbenbarer sig gennem forkyndelsen.

Da er nåden alt andet end en selvfølge. Syndernes forladelse er et underværk. Da flyttes tyngdepunktet fra synderen over i Kristus. Det er religiøsitetens B; det er kristendom – det er at blive og være en kristen!

Det er hertil, forkyndelsen skal tjene, og for at den kan det, må forkynnderens eksistens udtrykke det underfulde, som loven og nåden er – han må selv blive i religiøsitetens B og ikke synke tilbage i noget mere bekvemt! Han må følge Jesus efter på dennes smalle vej.

III

Hvad består efterfølgelse da i? Før jeg ved hjælp af Kierkegaard siger lidt herom, må jeg lade ham understrege, at mennesket

først er blevet, hvad det bør være for Gud, når det i religiøsitetens B har oplevet Kristus som Forsoneren og er kommet ind i et personligt og intimt samfund med ham. Da er personligheden blevet helbredt, som han siger. Mennesket har valgt sig selv i sin evige gyldighed for Gud!

Og nu gælder det om at forblive i det intime samfund med ham. Det kan kun ske gennem *lydighed*. Efterfølgelse er lydighed imod Kristus, med andre ord at *gøre hans vilje*. »At være efterfølger er at lade dit liv få så megen lighed med hans, som det er muligt et menneskes liv kan have,« siger han. Han beskriver nogle af de radikale konsekvenser, lydigheden mod Kristus, efterfølgelsen, kan få, f.eks. m.h.t. den genløstes kærlighed til forældre, hustru og børn: »Dersom han, på hvem jeg tror, skulle forlange af mig, at jeg slipper denne kærlighed, da slipper jeg den af kærlighed til ham, på hvem jeg tror,« skriver han.

Denne udtalelse lader os forstå, hvad Kierkegaard forstår ved kærlighed, som jo er den drivende kraft i al sand efterfølgelse. Han gør opmærksom på, at der kun i følge det store bud er een, du må elske af *hele dit hjerte*, nemlig Gud, og at du ikke må elske din næste, f.eks. din hustru eller dit barn, af hele dit hjerte, thi så gør du din elskede til din Gud – nej, du skal elske din næste *som dig selv* – og hvad er din højeste kærlighed til dig selv? – er det ikke, at Guds vilje med dit liv lykkes? – altså skal du elske din hustru og dit barn på samme måde – aldrig på bekostning af Guds vilje, men sådan, at den sker!

Sådan elskede Abraham Sara og Isak,

da han drog til Morija. Uden denne kærlighed havde han handlet i *Kains* ånd. Men set *udefra* var det, som om Abraham *hadede* Sara og Isak. Det ligger på linie med et bud af kærligheden, der lyder således: »Den, som ikke *hader* sin far og mor, sin hustru – ja, sit eget liv, er mig ikke værd!« At elske sin næste som sig selv, er at hade ham/hende, hvis han/hun kommer hindrende ind mellem mig og Guds vilje. (Har De tid og lejlighed dertil, anbefaler jeg Dem at læse »*Kærlighedens Gerninger*«, men læse den langsomt. Det er en vidunderlig bog, der uddyber, hvad jeg her har antydnet.)

Kærligheden mellem mennesker er aldrig et forhold mellem to, der siger, at de elsker hinanden. Selv det mest forelskede unge par, der lover hinanden evig troskab, elsker ifølge Kierkegaard ikke hinanden, når de kun er de to. Det er i bedste fald et henrivende udtryk for egenkærlighed. Kun når en tredje er til stede som den styrende, er der tale om kærlighed – denne tredje er Gud! Kærligheden er altså et forhold mellem to mennesker, hvor Gud altid er den styrende. Den kærlighed kan ikke ophøre. En kærlighed, som ophører, har aldrig været kærlighed, heller ikke da den tilsyneladende »fungerede«.

Behersket af denne kærlighed til Gud af hele sit hjerte og til ens næste som sig selv lever en efterfølger sit liv.

Her er rigeligt for en forkynder at tage til sig og give ud i handling og ord! Jo mere han lever i efterfølgelse og over kærlighedens gerninger i alt, hvad han gør, des mere er han et vidne – des stærkere taler hans liv og giver hans forkyndelse

myndighed og overbevisningskraft.

Efterfølgelsen tager sig ikke altid ud i noget opsigtsvækkende. En skomager, der passer sit arbejde, kan lige så fuldt være en Jesu Kristi efterfølger som en mand, der forlader alt for at drage ud som missionær. Det er ikke de gerninger, der kan ses og måske beundres udefra, der med sikkerhed siger os, om et menneske er en Jesu Kristi discipel og efterfølger; man kan jo vælge martyriet og lade sig henrette uden at være drevet af kærligheden til Gud og næsten.

Der er også mange ofre, der bliver frembåret, ikke af kærlighed, men af frygt – frygt for dommen eller frygt for at gå glip af lønnen, osv.

Nej, det er den sande kærlighed, der gør et menneske til en efterfølger, og denne kærlighed udgår fra Herren selv.

Hvem kan leve i efterfølgelsen? Hvem kan forkynde? Svaret er: ingen af os er duelige hertil af os selv. Paulus siger (og Kierkegaard er helt enig med ham): »vi er ikke duelige til at udtænke noget, som kom det fra os selv; men vor duelighed er af Gud« (2. Kor. 3,5). Vi er totalt afhængige af Gud, som han har åbenbaret sig i Jesus Kristus. Han er som vor Forsoner vor sjæls *hvilepunkt*, og han er som Herren vort livs autoritet, som vil, at vi skal følge ham, og som også giver os kraften dertil.

Jesus som *Forsoner* – som *forbilledet* – som *Herre* – det er det altafgørende, at Han i sandhed er det for os stund for stund! Da gør han os til vidner – og da har vi noget at forkynde.